

КУЛЬТУРА

▲ Олександр Архипенко за роботою 1935 р. Джерело: сайт Фонду Архипенка

1908 р. Олександр Архипенко переїжджає до Парижа, де через два роки засновує свою школу і як перший скульптор кубізму вводить нові елементи – моделювання простору, вглиблені форми і прозорість. Саме «паризький» період став часом становлення його неповторного художнього стилю. Адже роботи Архипенка відзначаються динамізмом, лаконічністю композиції і форми. Він запровадив у скульптуру поліхромію, увігнутість та отвір, як виражальні елементи скульптури, синтетичні об'ємні рухомі конструкції. Одним з перших Архипенко використав експресивні можливості «нульової», наскрізної форми, прикладом такої роботи є «Жінка, що вкладає волосся» (1915 р.).

Олександр Архипенко докорінно змінив уявлення про скульптуру, вніс у неї моделювання простору, застосував зігнуті площини, використовував нові матеріали (скло, метал, дерево, пластмасу), поєднав малярство зі скульптурою. Він першим почав експериментувати з ідеєю динамічного простору. Коли ж простір починав переважати над матерією, скульптура в традиційному розумінні перестала існувати. За це його називали генієм.

Натомість сам митець найбільшим і найвеличнішим творцем називав природу: «ця сила не задовольняється тим, що творить сама. Свою могутність вона переносить на всі живі істоти. Зі своїх творінь вона робить творців. Тварини творять інтуїтивно, ми – і це природно на відміну – свідомо», а суттю його творчості було те, що мистецтво не повинно бути імітацією вже раз створених Богом речей. Митець, у його трактуванні, повинен не відтворювати, а творити: «і тому помиляємося, коли думаємо, що наближаємося до природи, якщо точно

Олександр Архипенко був громадянином світу: його вважають своїм у всіх країнах, де він жив і творив. Водночас митець ніколи не забував про українське коріння. Так, 1922 р. на виставці радянського мистецтва в Берліні він представив свої роботи разом із земляками з України. А 1933 р. на міжнародній виставці «Сторіччя прогресу» в Чикаго його твори експонувалися в українському павільйоні. Того ж року став членом Львівської асоціації незалежних майстрів України. Активно долучився до акції допомоги голодуючим землякам у радянській Україні. А от в Україні його ім'я і досі маловідоме широкому загалу. Вперше на батьківщині роботи Архипенка були представлені на виставці 2004 р.

Олександр Архипенко був новатором не тільки в мистецтві, зокрема, створив новий різновид рельєфної різьби, так зване скульптомалярство, відкрив й обґрунтував принципи рухомого малярства. Його творчість істотно вплинула на розвиток модерністського мистецтва у Європі та США. Але також розробив принцип рухомого зображення, який і нині активно використовується у вуличній рекламі.

Ідею створення «механічної картинки», на якій малюнок би оживав і рухався, Олександр Архипенко плевав від 1922 р. Поштовхом послужило споглядання гілок дерев, які ворухились на вітрі. В результаті численних експериментів йому вдалося втілити свій задум. Митець 22 липня 1925 р. подав заяву на видачу патенту на винахід «метод оформлення змінних зображень», який отримав 1927 р. В описі до першого патенту зазначалось, що новий спосіб отримання змінних зображень дає можливість використовувати ілюстрації і тексти з динамічним ефектом

Скульптор-винахідник

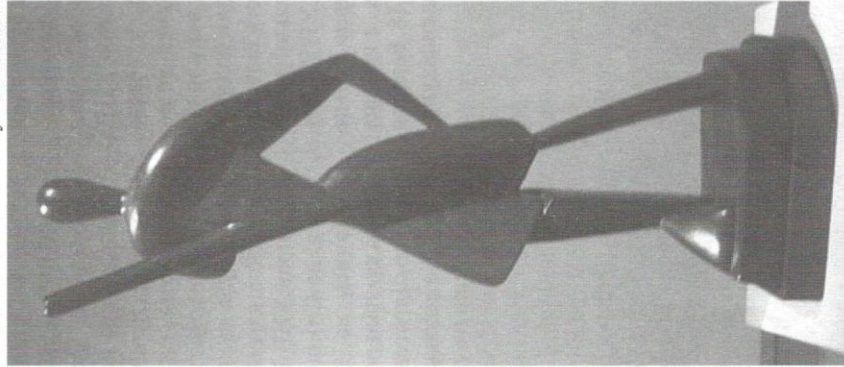
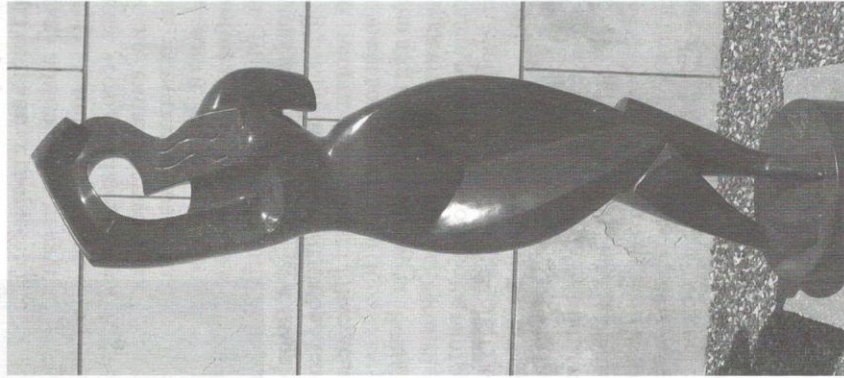
Скульптор-винахідник

Маловідомий на батьківщині, однак добре знаний у світі Олександр Архипенко народився 30 травня трохи більше як 130 років тому. Він здобув визнання та славу далеко за межами України не тільки як скульптор і художник, але і як новатор-винахідник.

Народився в Києві. І саме в дитячі роки почався творчий шлях майбутнього митця. У спогадах Олександр Архипенко згадував той час так: «мої батьки купили дві вази на квітти. У мене ні з того ні з цього виникло бажання присунути їх ближче одна до одної. І що ж я побачив. Нематеріальну прозору третю вазу, утворену простором між двома справжніми... тільки через багато років та після численних дослідів у всіх їх різновидах я по-справжньому усвідомив її та був просто у захваті». Саме з цими спостереженнями він пов'язував теорію «порожнього простору, який символізує неіснуючий предмет». Ці вази через

десять років трансформуються в скульптурну форму «Ваза-Жінка». Отже, ще в дитинстві проявився особливий дар — бачити сутність речей, узагальнювати форми, підкоряти простір. А крім того, уроки малювання від знаменитого в Києві іконописця Антона Архипенка — діда Олександра, пробудили у хлопця захоплення мистецтвом.

У дитинстві багато часу проводив у Київському університеті, де працював його батько, завідував лабораторіями та фізичними кабінетами університету. Саме від батька інженера успадкував конструктивне мислення,

► «Жінка, що вкладає волосся», 1915 р.
 ► «Гондольєр», 1914 р.
 Знімки з Вікіпедії

«і тому помиляємося, коли думаємо, що наближаємося до природи, якщо точно відтворимо картоплю чи огоролю натуру. Відтворення ні до чого не приводить. Єдиний спосіб, як уподібнитися до природи — це винаходити. Винаходити впродовж усього життя». При цьому Архипенко не виключав натуралізм зі своєї творчої концепції, але уникав будь-якої фотографічної точності деталей, якщо ті вступали у протиріччя до характеру, який скульптор хотів представити.

Протягом 1921–1923 рр. мешкав у Берліні. А потім був переїзд до США, власна школа пластичного мистецтва у Нью-Йорку, викладацька діяльність у Чиказькій школі індустріальних мистецтв. Він розробив теорію сучасної скульптури і намагався передати учням усе, що знав сам. Не технічні прийоми, а світогляд: що всі форми видимого світу відображають невидимий світ духу, що

дає можливість використовувати ілюстрації і тексти з динамічним ефектом на плоскій поверхні. Другий патент Олександр Архипенко отримав на апарат для демонстрації новітнього виду образотворчого мистецтва, відомий як «архипентура». «Це машина, що рухає замальований предмет аналогічно до уповільненої зйомки в кіно... Це нова форма мистецтва, що використовує час і простір», — зазначав він, представляючи винахід. Пристрій складався з великого ящика з умонтованою рухомою рамою, до якої кріпилася понад сотня вузьких смуг з металу й оргскла з нанесеними на них фрагментами живопису. За допомогою електромотора смуги рухалися й робили рухомим зображення. Отримавши патент, Олександр Архипенко 1928 р. оприлюднив свій винахід на виставці в Нью-Йорку. Демонстрація «архипентури» спричинила фурор. Сьогодні модернізовані винахід Архипенка використовують у всьому світі для рекламних шиттів зі змінним зображенням.

Споглядання природи, яку художник завжди вважав джерелом натхнення, призвело ще до однієї новачки. Простовх дало світло. О. Архипенко запропонував 1947 р. — «світломодуляри» — скульптуру з плексигласу та світла. З допомогою винайденої ним системи напівпрозорі форми освітлювалися зсередини так, що світло «струменіло крізь прозору масу». Далі проводилися експерименти зі «звуковою скульптурою».

Помер Олександр Архипенко 1964 р. у власній майстерні в Нью-Йорку. Світ відкрив його талант майже сто років тому, а Україна тільки почала відкривати для себе цю багатогранну особистість, паралельно вивчаючи і власну історію. ■

Олена ГУМЕНЮК